Dr A(nte) Starčević

ODGOVOR SRBSKOME DNEVNIKU I BEOGRADSKIM NOVINAM.

Infandum, amice, jubes revelare pudorem!

Članak: ,,g. Ljudevit Gaj i Srbi" — izišavši u 92. broju ovogod. „Srbskih novinah" na toliko ima znamenitost, na koliko pokazuje značaj i stanje izobraženja pisacah od one strane naroda našega, koju oni za tako zvane Srbe derže. Onome, ko je proštio rečeni članak, netreba dokazivati istinitost ovih rečih. S toga nisam hteo ni jednu reč o njegovu sastavku progovoriti, nego sam čekao na „Srbski Dnevnik." Ovaj list zbilja očituje svoje mnenje, i, kako i „Srbske novine, napada na g. Ljudevita Gaja. Dakle za obranu nedužnosti u ovoj prepirki očitujem: da sam *ja,* kao tadašnji namestnik moga priatelja I. V., sudelovatelja kod „Narodnih Novinah," onaj članak napisao, i bez znanja g. Gaja dao tiskati, t. j. onaj članak od 18. kolovoza o. g., koi se piscu Srbskih novinah" nedopada, — i da je g. Gaj, saznavši za onaj moj članak već tiskan, nad njime svoje nezadovoljstvo očitovao; — izjavljujem takodjer, da sam dao i ovaj sastavak tiskati ne samo bez njegova znanja, nego tako, da on o njemu ništa i nebi mogao znati, jer se ni sada nenalazi u Zagrebu. Obćinstvo će dakle ovu prepirku samo meni podpisanom uračunati, a gg. pisci „srbskih" časopisah imati će odsele ne na g. Gaja, ali na koga drugoga, nego upravo na me svoje članke upravljati, kad ih nisu do sad upravljali na „Narodne Novine;" —jer još nisu tako daleko u publicistiki došli, da bi znali, da uredjivatelji novinah nepišu sve ono, što u novinah stoji. Čini mi se, da dobro poznam gg. protivnike, ali ću im imena iz ljubavi prama *siroma* š n i m a u duhu zamučati, te ću samo n e š t o odgovoriti na samu stvar, i to samo iz d o g o d j a j n i c e. Uvrede ali svadju neka niko meni nepripisuje, to bo je ono, što ja nada sve merzim. Kako se dakle govori iz ljubavi i priateljstva, onako neka se uzme. Ovo je književna polemika, a ne narodni boj.--------

Gg. pisci pozivlju se na Šafafika, koi u 14. §. „narodopisa slovanskoga" veli, da je ono srpski jezik, koi se govori po južnome delu negdašnje (!) Magjarske, po Slavonii, po delu Hervatske, Kranjske i Istrie, po Primorju negda magjarskom, po vojničkoj krajini, Dalmacii, kneževini Srbii, Bosni, Hercegovini, po staroj Srbii i po Cernojgori." Ali g. Šafafik ni najmanje nedokažuje ono, što veli, premda je deržanstvo svakoga pisca svoje reči dokazati; ja barem do golih rečih toliko deržim, koliko da ih i nije. Da bi ko o nami Hervatih tako beztemeljno pisao, mi bi ga najprie prosili, neka muči, ako li nebi hteo, mi bi njegovo delo preporučili za zamatanje papra, duhana, sira i sličnih stvarih.

„Srbski Dnevnik" pristaje uz „Srbske novine," i veli, da ga tako dogodjajnica uči. Da vidimo dogodjajnicu ovih narodah samo u današnjoj njihovoj domovini.

Konstantin VII. (umrao 959.) u knjigi ,,o upravljanju carstva" na glavi 30. veli, da pet bratah Hervatah sa dvemi sestrami dojdoše u Dalmaciu, ali da u njoj najdoše Avare. S njima dakle vojevaše n e k o l i k o godinah, dok ih Hervati nadvladaju, i što poubijaju, što sebi podlože; da je jedna strana Hervatah iz Dalmacie i z i š l a, i da je zauzela te takodjer i naselila Iliriu i Panoniu; on veli, da su Hervati dalmatinski proti Frankom sedam godinah vojevali, i da su ih nadjačali; on zapadnu stranu primorske Hervatske proteže od Cetine do Labina istrianskoga, a u širinu, veli, da se više Istrie pruža; on k onoj strani Hervatske broji 11 županiah, izvan toga Liku, Kerbavu i Gacku, dakle barem do Kapele daje širinu. O Hervatih u Bosni, u Slavonii i u Kupo-Dravju ništa nepiše. Gl. 31. veli, da Hervati terguju po svemu moru jadran-

skome tia do Mletakah, da imaju jako veliku moć na kopnu i na moru, da moraju tu vojsku držati zbogu č e s t o g a naserćanja Frankah, Turakah (t. j. Magjarah) i Pacinecitah.

Što veli o „Srbih?"

Glav. 32. — „Jedan brat uze polovicu puka i z a p r o s i cara He-raklia, da bi mu dao pristanište; car ga primi i dade mu mesto kod Tesalonike, koje se od onda prozva Serbliom. A Serbli se rimskim jezikom zovu Servi (= sužnji, sluge) odtuda Serbula = sužanjska obuća; i Serbuljane zovemo one, koji su priprosto obuveni. Serbli se s toga tako zovu. što su rimskim carem služili. — Za nekoliko vremena svidi se Servom, da se povrate u staru svoju zemlju, i zbilja car ih odpusti. Ali kad preidoše preko Dunaja, pokajaše se, te kroz pretora bel-gradskoga p r o s i š e cara, da bi im drugu zemlju za stan dao. I zbilja car im d a d e zemlju, koja se danas (949) zove Serblia, Pagania, zemlja Zahumacah, Terbunia i Kanalis. — Dalje piše Konstantin, da je Šimun Bogar sve Serve „od maloga do velikoga" odveo u Bugarsku, izvan onih n e k o l i k o , koji su u H e r v a t s k u utekli, te tako da im je ostala zemlja pusta. A kad Bugari s vojskom udariše u Hervatsku, sve su ih Hervati poubijali. — Nakon sedam godinah vrati se Sebeslav u Serviu, te najde u njoj 50 mužkaracah bez ženah i dece, koji živihu o lovu, itd., on veli, da su „Servi" vazda bili podložni caru rimskome, t. j. u novie vreme bizantinskome. — Dalje mi netreba iz Konstantina vaditi.

Prispodobite, gospodo, i s g. Šafafikom, Hervate i Serble, ili Serve. Hervati bojnim mačem u junačkoj ruci vojuju proti strašnim Avarom, ukrote ih i načine si novu domovinu; a Servi p r o s e Bizantinca za komad zemlje. Neusudjuju se bez dopusćenja ni koraciti iz opredeljenog im mesta, p r o s e i dobivaju po d r u g i put stan od Bizantinca. To je j e d i n i puk srednjega veka, koi je bez kervi dobio komad zemlje.

Hervati imaju državu uredjenu, imaju svoje županie, koje su i Magjari od njih uzeli, imaju vosku na kopnu i moru, imaju tergovce, rečju Hervati su n a r o d u državi; a kod Servah o tome ni glasa nj traga, samo je kad kad čuti ime ž u p a n i a, koje su od Hervatah primili, i p o g l a v a r s posve zameršenim zlamenovanjem. — Hervati nakon sedam godinah nadvladaše carstvo, koje Karlo veliki složi skoro iz celoga zapada; a šaka Bugarah na sedam godinah zasužnji puk servianski onako, kakono Babilonci sa židovskim učiniše. — Papa rimski ište od Hervatah prisegu, da neće na nikoga s vojskom udarati, van da će se samo braniti.

Gospodo, nekome je moglo tesno biti, kad se je ova zakletva od s a m i h Hervatah iskala. Hervati su se, gospodo, hervali, a nisu ro bovali, nisu p r o s i l i dronjke od Bizantinacah.----------Narod je her vatski, gospodo, staru Iliriu od Avarah oslobodiu, pa je uzeo u njoj mesto, koje je s a m hteo, a ne koje su mu Bizantinci o d r e d i l i ; narodu hervatskome, gospodo, plaćala je mletačka republika mornarinu (Dandulo kod Lucia knj 2. gl. 1.), narod hervatski upleten je jačje u dogodjajnicu Rima, Mletakah, Magjarah, Frankah, Bizantinacah — nego li Servianci u dogodjajnicu Servie. —

Ali gdje je stanovao taj narod hervatski? Da vidimo. Konstantin VII., kako vidismo, veli, da se je jedna strana njegova naselila u Iliriu 1 u Panoniu, ali do kuda, kako daleko, to on nekaže.

Pogledajte, gospodo, darovnicu Terpimira, vojvode hervatsko-ga, od g. 838. (Lučio knj. 2. gl. 2.), pa ćete naći, da se nadbiskupstvo Solinsko proteže do obale Dunaja, ,,i skoro preko svega kraljev-s t v a hervatskoga." Što je to? Upitajte g. Šafafika, neka vam kaže. Ja znam, da cerkva nije bila vazda razdieljena polag političkoga uredjenja državah, ali je cerkva hervatska služila se od početka i

služi se i danas svojim hervatskim jezikom. Meni je za sada dosta, da je od mora jadranskoga do Dunaja bio narod, koi se je služio u cerkvi jezikom hervatskim.

Pogledajte, gospodo, u „Arkiv za jugoslavensku poviestnicu" knj. 2. razdel 1. str. 4., ali još ćete pametnie učiniti, ako pogledate u „Carrara, Archivo capitolare di Spalato" str. 67. — pa ćete naći, da je kod Hervat ah bio običaj, da sedam banah narodu hervatskome kralja izabire. Gospodo, i ovu su državnu ustanovu Magjari od Hervatah prigerlili i dugo vremena držali, a na skoro su ju i Nemci primiti dostojali. Koji su to bani bili? Ban hervatski, bosanski, slavonski (Kupo-Dravski), požežki (iz današnje Slavonie), pod-r a niski (iz Bosne oko reke Drine), arbanaski i ramski (iz iztočno--južne Bosne). Odovuda učite se i s g. Šafarikom, kako treba razumiti reči Konstantinove, koi hoće — želeć prava Bizantinacah na Hervate protegnuti — da su Zahumci i ostali puci od Cetine prama Dubrovniku servianskoga kolena, a ona strana Dalmacie poznana je, gospodo, pod imenom Cerljene Hervatske. To vam s g. Šafarikom budi za sada dosta.

I zbilja, kako vi s g. Šafarikom tumačite Konstantina, kad veli na jednome mestu, a na drugom o pitanju ništa nezna — da je car bizantinski dopustio Hervatom Avare proterati. To ćete mi drugi put kazati. Kako razumite Konst. kad veli, da su se Servi naselili u cerljenu Hervatsku, t. j. od Cetine niz berdo, — u zemlju, koju su Hervati oteli i zauzeli? I to ćete drugi put kazati. — Razgledajte se sada po onome prostoru, u koi ste bili s g. Šafarikom nekakov Srbež razkopitili. —

Još mi ostaju dva extrema, t. j. Istria i Dubrovnik. Vi velite, da su Istrianci nekakvi Srbi; ali gospodo pogledajte u „istrianske razvode" od god. 1325. (Arkiv za jug pov. knji. 2. razdel 2. str. 232—268.) pa ćete videti gde Istrianac veli da piše jezikom hervatskim. Upitajte g. Šafafika što je to. — Vi velite, da je književtvo Dubrovačko serbsko književtvo, t. j. da su Dubrovčani plemena servianskoga, ali gospodo, Zlatarić veli, da Sofokleovu Elektru i Ljubomira Tasova prevodi na hervatski jezik. O poganac ga neprekinuo što to kaže! Čavčić Vetranić kaže da Hekubu prevodi na hervatski jezik. O gutunar ga neudavio što to veli! Pa kako pišu ti ljudi? Onako, kako i Lučić, i Ranjina. i Mažibradić, i Lukarević i Hektorević i mnogi drugi hervatski pisci iz Dalmacie. U ostalom ja držim Dubrovčane za pohervatjene Latince. Kažite sve ovo i g. Šafafiku, pa ga upitajte za ovako staro domaće pismo o Rusih, Poljacih ali Česih, kao što je Terpimirova da-rovnica — Tako je kod Hervatah.

Kako stoje tako zvani „Srbi?" Gospodo to je jedini puk, koi nezna ni sam samcat kako mu je ime. Upitajte g. Šafafika, nebi li znao za još koi takov puk. Kažite mi, gospodo i s g. Šafafikom, ima li se govoriti: Srb, ali Srbin, ali Srbljin, ali Srbalj, ali Srbianac, ali Srbljanin itd. Ovako se danas taj puk sam zove, a to valjda znate i vi i g. Šafafik, da je ta zemlja, stara Mysia, i Dacia od sredine VII veka — do najnoviih vremenah poznana kod svih europejskih narodah pod imenom „Servie." — Ime Servus (sužanj, sluga), koje su oholi tudjinci davali jednoj strani naroda našega, nije nikada bilo ime narodno, nego ime tugje, kome su se svi pametni nanašinci vazda uklanjali, i uklanjaju mu se i danas. Slušajte dobro: neima ni pedeset godinah, što je taj preterani srbež nekoje ljude snašao. Otci i dedi onih, koji se danas za srbstvo nadimlju, nadimaše se za Ilirstvo.

Pogledajte gospodo kirilsko književtvo. Da vam samo nešto o srbstvu napomenem. Vaš „lietopis" od g. 1827. del II. str. 172. veli da ste se vi sami prozvali Srbi i Srbi i. — — Što ćete s onima pismi, iz

kojih ste ne pred-a mnom samim — „narod ilirski" prepisali „narod srbski" — pa ste to tako i naštampali.--------U vaše „sedmice" broju 7. piše beogradski mitropolit god. 1735. da je on „iliriko-rascianskago (a ne srbskoga) naroda strojasčijasja itd. protektor."

Gde su pisci, gde su pisma toga naroda srbskoga? Gde je taj jezik? Pravo rekuč pisalo se s malom iznimkom — u kirilici do jučer jezikom cerkvenim, a gospodo Hervat je prie imao i svoju cerkvu i u njoj svoj jezik, nego li se za Srbe znalo. Sva pisma kraljah hervatskih pisana su, gospodo, jezikom hervatskim. Pod Krešimirom velikim pokazala je bila Latinština roge, te se i u njoj pisalo, ali je vazda ono isto bilo i h e r v a t s k i p i s a n o.

Pogledajte u diplomu Krešimira velikoga, od god. 1067. (Lučio knj. 2. gl. 8) pa ćete videti, da je vladika Zadarski ono pismo morao napisati i „lingva rustica" — t. j. pučkim jezikom. —

Gde je, gospodo, taj srbski jezik? Pogodite se o njemu barem vi sami, a nepišite kako sada. — Jer „Dnevnik" veli, da naša zmija iz Kotara ravna — Ante Kuzmanić nepiše srbski, a on piše onako, kako su pisala oba Kačića, oba Relkovića, Katančić, Došen, Margitić, i mnogi drugi hervatski pisci; — „novine" i ovaj jezik derže za srbski, a „srbin katolik iz Savonie" kaže, da je čakavština jezik hervatski. Načinite se gospodo medju se!

Pogledajte, gospodo, u hervatsku kroniku iz 12. ali najdalje iz 13. veka (Arkiv za jug. pov. knjiga 1. str. 4—37) pa vidite skupa s g. Šafafikom kako onaj kronista piše, i — čudite se, — veli, da piše jezikom h e r v a t s k i m. — Hervati, gospodo, imaju i slova s v o j a, koja nije Graeculus iznašao, nego narod h e r v a t s k i. Za ova slova upitajte i veliku Rusiu i izobraženu Česku, pa će vam znat kazati. —

Sto još da vam kažem o jeziku? znate li, da su kroz belgrads k o g a praetora prosili Servi novi stan? Dakle je Belgrad stao, dok su se Servi u Tesalii gnjezdili, stao je i narod, koi ga je tako zvao. Jest gospodo, stanovao je tu puno prie narod panonski, narod slavjanski, pa su se Servi s onim narodom pomešali, kako i Hervati jedni s Avari, a drugi isto tako s Panonci. Servi Konstantinovi, to je temelj vaš. Možda ćete se vi i g. Šafafik nada time čuditi, ali se nečude istinu ljubeći ljudi. — Odkuda ima naš narod oko Beograda i po Sremu e u rečih n. p. dete, lepo, mleko itd. Gospodo, kažite g. Šafafiku i g. Miklošiću da je to glas kajkavacah, kažite im, da je tamošnji jezik još i danas pun kajkavštine. Ja sam vidio, da nekoi Sremac piše otcu: „dragi otac!" To je gospodo, kajkavski vokativ. Vi i danas govorite n. p. „pomoz, nedaj, oslobodi bog." To je, gospodo, čisti kajkavski modus optativus. Vidite li, kako vas kajkavci još i danas za uši derže? Ikavština (dite, lipo, itd.) je, kako svak izvan vas i g. Šafafika zna, čista čakavština, o kojoj na tisuća starih pisamah govori, a čakavci su koreniti Hervati, t. j. oni, koji su se najpervi, kao gospodujući narod za Hervate izdali. Blekavština (diete, liepo itd.) to je, što opet izvan vas i g. Šafafika svak zna, sintetizam ili sdruženje ikavštine i ekavštine, a taj se smes najprie u cerkvi hervatskoj zametnuo. Kažite g. Šafafiku i g. Miklošiću, da se ovaj sintetizam i kod mnogih kajkavacah nalazi, kažite im, da nekoji slovenci našim blekavcem protivno sdružuju i i e, t. j. oni nevele n. p. piesma, nego peisma, ne viera, nego veira, itd.

Gde je taj srbski jezik? Ja vas opet pitam! Kajkavština nije, čakavština nije, nebi li bila možda štokavština? Ali je to, kako vam rokh, čedo kajkavacah i čakavacah. Pokažite jedan glas, jednu formu štokavacah, koju nebi čakavci ali kajkavci imali. I ja sam štokavac. Ko je taj štokavski jezik skovao? Hervatski narod gospodo, i stotine hervatskih pisacah, Kako Dalmacia malo po malo prima štokavštinu, može

se videti iz njezinih spisateljah, ali se i svoje čakavštine derži na toliko, da n. p. Gundulić, Gjorgjić, Palmotić i ost. sasvim u čakavštini plivaju. — Ovo stoji ne samo o Dalmatincih nego i Ličanih, n. p. **o** Došenu i Kermpotiću, o Slavoncih, n. p. Relkovićih i Katančiću, o Bošnjacih, n. p. Margetiću i Divkoviću. Ovaj poslednji piše blekavski, pa veli, da piše srbski, t. j. Divković veli: ako ja pomešam Petrov pir s Pavlovom zobju — ono je onda moj k a r i š i k . Ja nisam tako parnetan, da bi mogao tu premudrost dokučiti. Koje li je taj srbski jezik? Je li onaj, kojime se hervatski pisci — na koliko znamo — od šeststo godinah služe — onaj kojime narod hervatski govori? Tako je, gospodo, **vi tako hoćete, tako** vi i iztočnu veru zovete srbskom verom, tako her-vatsko-gerčko-latinska slova **zovete** srbskima, tako gerčku kapu srbskim fesom, orientalske dimlie srbskim dimliam, hervatski ćurak ili šubac srbskom haljinom, pesme naroda hervatskoga srbskim pjesmam, itd. itd. Vi medju se, ako hoćete, i s g. Šafafikom radite i odsele tako, ali znajte, da drugi ljudi znadu da te stvari drugačie stoje, nego li vi mislite. —

U novia vremena sjediniše Hervati u književnome razumku sve desnodunajske Slavjane pod imenom ilirskim kakono i stara Helas učini, ostavljajuć svakome puku svoju dogodjajnicu i ost. Da su Hervati ono u Ilirii, što biahu Atenjani u Helasu, to niti je učinio g. Gaj, ni ja, ni iko drugi, nego stari Hervati, otci naši, a to je primila dogodjajnica, koju, gospodo, niti ćete srušiti vi, ni g. Šafafik, ni ja ako se k vami pridružim. Pod imenom ilirskim radili su Hervati kako i vazda, više za druge nego li za se, zamučali su mnogo, što zamučati nebi bili imali. To su Hervati radili u ime ljubavi i sloge bratinske; a kad je na to došlo, da svak za svojom žlicom gleda, budite uvereni, da se ni Hervati s nikim neće kladati. — Gospodo, ne samo ja, i vi, ako hoćete, nego i drugi narodi znadu, što su Hervati radili i uradili. — Ali zato nemislite da se Hervati kaju u toj stvari za pervašnje čine: to ne, oni su toj harnosti privikli, i dočim bi drugi na našemu mestu bili već davno zavapili: „ecce homo!" mi Hervati nalazimo utehu u: „o passi graviora." —

Gospodo, vi se možete pozvati za starost imena servianskoga na Ptolomea i Plinia, pa na vremena Dušanova, itd. Nepropustite to učiniti, a ja ću vam, kako se pristoji, odgovoriti, što mi sada prostor nedopusća. Kad ste vodu zamutili, nastojtc da se čim prie izbistri, ali, prosim vas, prie razmotrite dobro ovaj članak, jer ako se već nebudete hteli oglasiti, ali ako mi što u njemu neoprovergnete, to ću ja za priznanu i od vaše strane istinu uzeti.

U Zagrebu 21. rujna 1852.

NARODNE NOVINE, br. 221, Zagreb, 1852.